

Куликівська С. Літературознавча пропедевтика на уроках класного й позакласного читання в початковій школі / С. Куликівська // Майстерність комунікації у мистецькій і професійній освіті. – Житомир : ФОП "Н. В. Левковець", 2020. – С. 244-247.

С. В. Куликівська,

студентка ННІ педагогіки;

науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент кафедри

лінгвометодики та культури фахової мови **Голубовська І. В.**

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

Літературознавча пропедевтика на уроках класного й позакласного читання в початковій школі

Основним завданням літературного читання як навчальної дисципліни є формування в учнів інтересу до самостійної читацької діяльності, виховання особистості дитини засобами художніх творів, розвиток мовленнєвих навичок.

Досягнення цілей курсу передбачає вирішення таких завдань:

- формування й розвиток мовленнєвих умінь і навичок, провідною з яких є повноцінна навичка читання;
- розвиток інтересу до читання, ознайомлення учнів із дитячою літературою в багатоманітності її тематики, жанрово-родових форм;
- формування повноцінного сприймання, розуміння, відтворення художнього, науково-пізнавального текстів шляхом засвоєння відповідних навчальних і читацьких умінь;
- розвиток емоційної і почуттєвої сфери учнів, образного мислення, уміння висловлювати елементарні оцінні судження щодо прочитаного;
- формування морально-етичних уявлень і почуттів, збагачення соціального досвіду школярів;
- розвиток творчих здібностей школярів;

- формування спеціальних умінь самостійно й продуктивно працювати з дитячою книжкою, різними джерелами друкованої продукції для знаходження потрібної інформації;
- орієнтуватися у світі книжок і вибирати їх для задоволення власних пізнавальних потреб [5].

Організуючи процес читання, педагог повинен пам'ятати про такі чинники: жанрову й ідейно-тематичну специфіку художнього твору; психологічні основи самого процесу читання на різних етапах навчання; особливості сприйняття й засвоєння змісту художнього твору учнями початкової школи тощо. Крім того, формування інтересу дитини до свідомого читання не можливе без літературознавчої підготовки.

Початкова літературна освіта може відбуватися за такими напрямками:

- художньо-естетичне опанування кращих дитячих книжок;
- визначення жанрово-тематичної специфіки твору;
- літературознавча пропедевтика;
- робота з розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Згідно з чинною Програмою для загальноосвітніх навчальних закладів для 2 – 4 класів, зміст літературного читання визначається на основі тематично-жанрового, естетичного, літературознавчого та комунікативно-мовленнєвого принципів. Літературознавчий принцип передбачає уведення до системи підготовки дитини-читача літературознавчих понять, які засвоюються учнями практично, на рівні уявлень. Він реалізується в процесі використання елементів аналізу й інтерпретації літературного тексту. Об'єктом уваги читача стає слово, що осмислюється ним як засіб створення словесно-художнього образу, за допомогою якого автор виражає свої почуття, ідеї, ставлення до світу [5].

Окремим розділом чинних навчальних програм є "Літературознавча пропедевтика", спрямована на ознайомлення учнів молодших класів із найпростішими теоретичними поняттями та на формування в дітей навичок елементарного літературознавчого аналізу. Пропедевтика – це попередній, вступний курс у будь-яку науку, систематично викладений у стислій

елементарній формі [3]. Літературознавча пропедевтика – невід’ємна частина навчальної програми з читання, зміст якої забезпечує початкові знання з літературознавства, бібліографії і готує дітей до уроків літератури в середній школі [2, с. 85].

Випускник початкової школи повинен мати уявлення про низку важливих літературознавчих понять:

- про тему та основну думку твору;
- про сюжет твору та його композицію;
- про образ персонажа в епічному та про художній образ – у ліричному творі;
- про деякі особливості літературних жанрів;
- про засоби художньої виразності;
- про ставлення автора до подій та персонажів, яких він зображує [2, с. 24].

Послідовність засвоєння літературних понять залежить від рівня опанування учнем техніки читання; від рівня читацької самостійності та творчих здібностей школяра; від його читацького досвіду та інтересів; від специфіки програмного літературного матеріалу.

Теоретичні основи літературознавства враховуються при вивченні змісту творів і в процесі організації уроків читання. Розрізняють підходи до вивчення байки й казки, оповідання й вірша. З опорою на літературознавство виробляються настанови для з’ясування ідейного задуму твору та його художніх особливостей.

Зокрема діти мають засвоїти такі жанрові особливості художніх та науково-пізнавальних творів:

- а) казка як фольклорний художній твір, у якому є вигадка, елементи чудесного та фантастичного; герої українських народних казок, літературна казка;
- б) малі фольклорні жанри – прислів’я, приказки, загадки, скоромовки, лічилки;

- в) оповідання як невеликий розповідний художній твір про випадок, епізод із життя героя; герої оповідання й автор;
- г) вірш – рима, ритм, настрій у вірші;
- д) байка, її жанрові особливості (герої, повчальний смисл);
- е) п'єса, її відмінність від інших жанрів (на прикладі п'єси-казки);
- ж) особливості дитячих творів науково-пізнавального змісту.

Учні мають набути таких умінь і навичок: учитися свідомо оперувати найпростішими літературознавчими термінами; практично розрізняти художні та науково-пізнавальні тексти; орієнтуватися у структурі художніх текстів; здійснювати елементарну порівняльну характеристику персонажів; визначати авторське ставлення до зображуваного; давати найпростішу моральну оцінку вчинкам героїв; визначати теми творчості письменника на основі зіставлення його книжок і творів для дітей; знаходити в тексті засоби художнього вираження мовлення.

Важливим фактором формування літературознавчої компетентності є розвиток творчих здібностей дітей. Здатність читача до власної діяльності – це особлива якість літературної творчості в процесі організованого навчання, що розвиває творчі здібності та читацьку самостійність. Під час активного спілкування з літературою як мистецтвом задовольняється потреба дитини в емоційних переживаннях, створюються умови для самовираження особистості. В активній творчій позиції знання сприймаються емоційно, а тому запам'ятовуються краще та зберігаються тривалий час.

Творча активність, конкретність мислення й образність, особливості уяви школярів створюють сприятливі умови для літературного розвитку учнів. В організації такої діяльності можна використовувати вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музику.

Для розвитку особистості дитини важливим є моделювання ситуації успіху, надання можливості кожному учневі відчувати радість від досягнення поставленої мети та від здолаття труднощів. Успіх супроводжується позитивними емоціями від діяльності, зміцненням віри у власні сили. Також

варто використовувати проблемні завдання, що викликають дискусію, спонукають до роздумів, пошуків, певних висновків, охоплюють мотиваційний та процесуальний напрямки.

Отже, системна робота над вивченням і практичним засвоєнням літературознавчих понять може стати важливим засобом повноцінного осягнення та осмислення художнього твору, формування читацьких умінь і навичок, формування в учнів літературного мислення.

Список використаних джерел

1. Болдирєва Л. Розвиток творчих здібностей учнів початкових класів на уроках української мови та літературного читання / Л. Болдирєва // Початкова школа, 2013. – № 4. – С. 5.
2. Волошина Г. П. Особливості уроків читання та літературознавча пропедевтика у початковій школі : посіб. для студентів та учителів почат. кл. / Г. П. Волошина. – Умань, 2011. – 126 с.
3. Енциклопедичний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zacademic.com/propedetics>.
4. Карфут І. М. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках світової літератури / І. М. Карфут // Початкова школа. – 2014. – № 5. – С. 1–6.
5. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2 – 4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>.
6. Мала В. Формування творчої особистості молодшого школяра через використання інтерактивних технологій на уроках читання у початкових класах / В. Мала // Початкова школа. – 2012. – № 6. – С.51–54.
7. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : навч. посіб. / О. Я. Савченко. – К. : Грамота, 2012. – 504 с.

8. Суржук Т. Підвищення інтересу учнів до уроків читання / Т. Суржук // Поч. освіта. – 2005. – № 38. – С. 14–15.
9. Шарагова Н. Цікаві завдання для розвитку техніки читання / Н. Шарагова // Початкове навчання та виховання. – 2008. – № 14. – С. 15–18.